

2. ЛІСОВА ПОЛІТИКА У КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 630*97

Доц. Є.І. Сенько, канд. екон. наук – НЛТУ України

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЛІСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ (ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

Висвітлено стан і проблеми екологізації лісової політики України. На основі аналізу зарубіжного досвіду запропоновано шляхи реорганізації управління лісами і лісовим господарством на засадах екологізації, духовності і моралі.

Ключові слова: екологізація лісової політики, зарубіжний досвід, лісові підприємства, управління лісами і лісовим господарством, екологія і духовність.

Doc. Ye.I. Senko – NUFWT of Ukraine

Problems of Greening of Forest Policy of Ukraine (Foreign experience)

The Problems of Forestry Policy Ecologisation of Ukraine are Shown. Based on Foreign Experience Analysis it's Proposed the Ways of State Administration of Forestry Taking into Account Moral Aspects of Human Being.

Keywords: ecologisation of forestry policy, forest experience, state administrating of forestry, ecologisation and moral aspects of human being.

Стан і проблеми екологізації лісової політики України. Термін "лісова політика" у світовій науковій літературі був відомий ще в XIX ст. Саме тоді уряд Швейцарії спрямував свої зусилля на захист лісів у гірських місцевостях, заборонивши суцільні рубання лісу. Це був один з перших кроків у сфері екологізації лісової політики. З того часу Швейцарія постійно проводить наступальну лісову політику, спрямовану на зменшення ерозії ґрунтів у гірських лісових екосистемах.

Подібну лісову політику також здійснює Швеція, де інтенсивне вирубування лісів у XIX ст. призвело до зменшення лісистості території країни. Щоб запобігти винищенню лісів, уряд Швеції у 1850 р. розробив національну лісову політику, спрямовану на державну підтримку відтворення лісів.

Упродовж XX ст. лісова політика сформувалась і утвердилась у більшості країн Європи не тільки як система інструментів, за допомогою яких держави здійснювали охорону і відтворення лісів, але й як окрема вітка енвайроєкономічної науки. Курс "лісова політика" читається в багатьох університетах Європи (в тому числі в Національному лісотехнічному університеті України (м. Львів)).

На відміну від країн Західної і Центральної Європи, де лісова політика використовувалась в лісовому господарстві майже 200 років, а наукові дослідження проводились десятиліттями, в Україні лісова політика має менш тривалу історію, що зумовлено об'єктивними причинами. Одна з них полягає в тому, що у період становлення незалежності України лісова політика сформувалась під значним впливом бюрократичного апарату, який практично збе-

ріг без змін консервативне лісове законодавство і структуру управління, і, за словами проф. І.М. Синякевича, проводить "тіньову лісову політику", спрямовану на збереження своїх інтересів [1].

Виконаний аналіз звітних даних Управління лісового господарства "Львівліс" за 2001-2004 рр., а також вивчення літературних джерел [1, 3] свідчать, що впродовж останніх років економічний стан лісів України, їх охорона і захист, характер лісокористування та екологіобезпечність його технологій не тільки не покращилися, а навіть дещо погіршилися. Насамперед, це стосується великих площ суцільних зрубів, які у 2002 р. становили 2680 га. Трелювання деревини під час рубань головного користування здійснюється здебільшого гусеничними тракторами, що призводить до знищення і пошкодження підросту, збільшення ерозії ґрунтів (особливо в гірських умовах) та інших негативних наслідків. Дуже низькими є обсяги природного поновлення лісів, які становлять тільки 21 % від щорічних обсягів лісовідновлення, або всього 5 тис. га. Обсяги рубань, пов'язаних з веденням лісового господарства, останніми роками перевищують обсяги головного користування і становлять 50-52 % від загального обсягу заготовленої деревини. Таким чином, доглядові рубання, що покликані поліпшувати умови росту дерев і підвищувати продуктивність лісостанів, по суті перетворились у "підневільно-вибіркові", які завдають шкоду лісу. Значної шкоди лісовому господарству завдають також самовільні рубання та лісові пожежі.

Незважаючи на те, що лісова політика України є менш досконалою порівняно з країнами ЄС, що спричинили в основному адміністративно-командними методами управління, за останні роки в розвитку лісової політики України відбулися позитивні зрушення. До них можна зарахувати: підписання меморандуму про співробітництво у сфері лісового господарства і науки між Держкомлісгоспом України і лісовими службами Австрії, Росії та Словаччини; приєднання України до пан-європейського процесу щодо збереження і захисту лісів; запровадження системи моніторингу лісів у чотирнадцяти областях України; зростання кількості заповідників і національних парків України тощо. Ці досягнення вагомі і є результатом сумлінної роботи працівників лісового господарства. Державний комітет лісового господарства України розробив і подав на затвердження Кабінету Міністрів України "Концепцію реформування та розвитку лісового господарства України" [2].

Досить ґрунтовний аналіз зі сучасного стану лісового господарства і державної лісової політики зробили учасники Лісівничої Академії Наук України на засіданні, яке відбулося 26.03.05 р. в НЛТУ України. Серед основних недоліків відзначені такі:

1. Система ведення лісового господарства не відповідає міжнародним вимогам;
2. В Україні діє радянська лісова політика з елементами ринкової економіки;
3. Система управління лісовим господарством є недосконалою.

З метою прискорення розвитку лісової політики в Україні та її екологізації і наближення до рівня лісової політики розвинутих європейських країн Лісівнича Академія рекомендувала:

1. Зберегти державну форму власності на ліси і водночас виважено формувати комунальну форму на місцях;
2. Пов'язувати розвиток приватизації лісів України з регіональними особливостями;
3. Розробити і затвердити "Державну програму розвитку лісового господарства на перспективу" (10-15 років);
4. Удосконалити систему управління лісовим господарством.
5. Розробити проект Закону України "Національна лісова політика", для чого затвердити робочу групу з п'яти провідних вчених, до складу якої включити проф. І.М. Синякевича

Посилення екологічних аспектів лісової політики. Удосконалення лісової політики України доцільно здійснювати з врахуванням світового досвіду. Особливий інтерес становить для нас досвід європейських країн, оскільки Україна проводить політику, спрямовану на приєднання до ЄС.

Варто звернути увагу на те, що в європейських країнах для екологізації лісової політики застосовують податкові пільги, фінансову підтримку з бюджету, екологічні фонди, екологічні гранти тощо. У цьому відношенні корисним для нас є досвід таких розвинутих країн Європи як Австрія, Великобританія, Італія, Норвегія, Польща, Франція та інших.

Уряд Великобританії у 1988 р. виключив лісове господарство із системи оподаткування доходу. Відтоді він не сплачується у процесі продажу деревини. Лісові землі також не обкладаються податком на дохід від нерухомості. Податок там справляється тільки за вартість, що пов'язана з використанням майна для спорту та лісового відпочинку.

Цікавою у Великобританії є система надання грантів з метою заохочення багатоцільового використання лісів для: а) ведення лісового господарства заради отримання деревини; б) забезпечення робочих місць у сільських територіях; в) збагачення ландшафтів і покращення рекреаційних функцій; г) заохочення відтворення лісів [6].

Значний внесок у "позеленіння" лісової політики у 1980 р. зробила Норвегія, яка зменшила податок на інвестиції у лісові дороги і лісгосподарські заходи, а також запровадила субсидії на заліснення сільськогосподарських угідь [5]. Лісовим Актом 1999 р. уряд Норвегії зобов'язав лісовласників вести лісове господарство з урахуванням екологічних вимог та міжнародних зобов'язань. З державного бюджету Норвегія фінансує довготермінові проекти у лісове господарство, лісові дороги та заходи з підвищення якості довкілля. Середня сума витрат на ці програми становить 17 млн. доларів [7].

Польща – найближчий сусід – подібно до України, є вихідцем з колишніх постсоціалістичних країн. Здобувши незалежність, вона за короткий період часу в економічному, соціальному і культурному розвитку значно випередила Україну.

Реформування лісового господарства Польща започаткувала ще у 1991 р., коли польським законодавством було ухвалено закон "Про ліси", в якому передбачена система оподаткування лісів. Згідно з цим законом, від оподаткування звільняються ті площі лісу, які не досягли віку 40 років. Оподаткуванню не підлягають також народні парки, пам'ятки природи, що занесені до реєстру, а також резервати природи [8].

У Франції першим лісовим законом був королівський указ 1219 р., що контролював рубання лісу. У 1946 р. було засновано Національний лісовий фонд, який пропонує різні типи позик, а також гранти під лісорозведення і лісовідновлення за дотримання досить строгих стандартів. За рахунок цього фонду у період з 1946 до 1995 років створено основну частину лісових культур.

Істотний вплив на вирішення екологічних проблем має громадськість Франції. Суперечності, які виникають, з одного боку, між прихильниками вирощування високопродуктивних і швидкорослих тополевих плантацій, а з іншого – прихильниками охорони природи – часто вирішуються на користь "зелених" і призводять у деяких районах до заборони вирощування тополевих плантацій [9].

Внаслідок аналізу заходів, спрямованих на екологізацію лісової політики у зарубіжних країнах, ми дійшли таких висновків:

1. Зважаючи на економічну скруту, в якій нині перебуває Україна, а також на її складну політичну ситуацію, державну фінансову підтримку для стимулювання екологізації лісового господарства необхідно надавати не всім лісовим підприємствам, а тільки деяким з них. До таких, насамперед, необхідно зарахувати: а) підприємства, в яких не з власної вини виникли форс-мажорні обставини, що унеможливлюють ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку; б) підприємства, в яких площа створюваних лісових культур, а також площа молодняків I і II класу віку є значно більшою від середньостатистичного рівня цього показника інших підприємств даного лісогосподарського регіону; в) підприємства, в яких дуже малий обсяг рубань головного користування через відсутність або недостатню кількість стиглих і перестійних лісостанів;
2. Вагомим інструментом впливу на екологізацію лісової політики можуть бути податки, які доцільно вводити за пошкодження лісового середовища внаслідок використання на лісозаготівлях недосконалих технологій.

Реорганізація управління лісами і лісовим господарством України.

Вирішальний вплив на формування національної лісової політики і розвиток лісового господарства відіграє система управління. Нині основним органом, який здійснює керівництво лісовим господарством України, є Державний комітет лісового господарства, який у ринкових умовах зберіг риси командно-адміністративної системи управління. Про недосконалість цієї системи говорили професори Ю.Ю. Туниця і І.М. Синякевич ще 20 років тому [11]. Відтоді принципи і методи господарювання цим державним органом майже не змінилися, що гальмує розвиток лісового господарства і національної лісової політики. Цей управлінський орган водночас здійснює різноманітні функції, які охоплюють правові аспекти управління лісами, норми лісовідновлення і лісокористування, контроль за охороною лісів і використанням лісових ресурсів тощо. Сукупність всіх функцій, що покладені на Державний комітет лісового господарства як за змістом, так і за масштабами їх впливу, не завжди сумісні.

Вивчення досвіду розвинутих зарубіжних країн Європи дало нам підставу стверджувати про необхідність реформування управління лісами і лісовим господарством України на державному та регіональному рівнях. Підтвердження необхідності такого реформування знаходимо і в інших наукових працях [4, 10].

На наш погляд, лісовий сектор економіки України повинен мати трирівневу систему управління. Перший рівень цієї системи представлений Державною лісовою службою (ДЛС), завданням якої має бути управління лісами та землями лісового фонду усіх форм власності, в тому числі: державними, комунальними і приватними. Основними функціональними обов'язками цього органу повинні бути:

1. Розроблення лісового законодавства і підзаконних актів;
2. Формування, координування і постійне вдосконалення національної лісової політики відповідно до існуючих міжнародних норм і вимог;
3. Координування галузевих наукових досліджень;
4. Прогнозування динаміки попиту на продукцію, послуги і багатоцільові корисні функції лісу з урахуванням природно-економічних особливостей окремих регіонів;
5. Налагодження лісовпорядкування і систематичне здійснення контролю за його якістю;
6. Прогнозування коштів, що повинні надходити з державного бюджету для фінансової підтримки лісогосподарської діяльності підприємств, які займаються відтворенням, охороною і захистом лісових ресурсів (в регіональному аспекті).

На нашу думку, державна лісова служба не повинна втручатися в лісгосподарську діяльність і використання лісових ресурсів окремих регіонів і лісових підприємств. До складу ДЛС повинні входити лісозахисні організації, підрозділи з боротьби з лісовими пожежами, науково-дослідні станції та навчальні заклади. Ця організація повинна утримуватися за рахунок коштів державного бюджету.

Другий рівень системи управління включає регіональні лісові служби (РЛС), які повинні охоплювати окремі лісоекономічні регіони. Лісоекономічний регіон – це частина території України, що характеризується подібними лісоекономічними і природними умовами (рівнем лісистості, породним складом і типами лісу, продуктивністю насаджень, особливостями використання деревини та корисними функціями лісів, напрямками ведення лісового господарства тощо). До складу лісоекономічного регіону можуть входити декілька областей.

Регіональна лісова служба повинна виконувати такі функції:

1. Розробляти перспективні плани сталого розвитку лісового господарства;
2. Запроваджувати інтенсивні програми лісорозведення і лісовідновлення, що забезпечують збереження біорізноманіття;
3. Розробляти такі методи господарювання і ведення лісового господарства, які б найбільш повно відповідали природно-економічним умовам і особливостям регіону;
4. Відповідати за розвиток лісової політики, лісову охорону, менеджмент, маркетинг та наукові дослідження, що пов'язані з лісом;
5. Розробляти економічні механізми стимулювання підприємств лісового господарства за запровадження природозберігаючих технологій або їх елементів, охорони, захисту й відновлення лісів;
6. Вдосконалювати і оптимізувати структуру лісгосподарських підприємств та організацій відповідно до вимог часу і змін, які відбуваються у процесі

реструктуризації управління і переходу лісового господарства на концепцію сталого розвитку.

Третій рівень системи управління стосується лісогосподарських, лісозахисних, лісомисливських, мисливських підприємств, а також ліспаркгоспів, базових розсадників тощо.

Апарат управління лісових підприємств має виконувати такі функції: планування, організації, заохочення, контролювання.

Основне завдання апарату управління лісовими підприємствами – забезпечити сталий розвиток лісового господарства, насамперед: застосувати природоохороні технології у лісогосподарському і лісозаготівельному виробництвах, забезпечити біорізноманіття лісових екосистем, збільшити екологічний потенціал лісів, підвищити прибутковість, вирішити соціально-економічні проблеми місцевих громад.

Екологія і духовність. Законодавці, розробники лісової політики, інші офіційні особи, зайняті лісовим менеджментом і природокористуванням, мають усвідомити і твердо пам'ятати, що людина є невід'ємною частиною мають і що існування людини без природокористування є неможливим. Таким чином, людина повинна ставитись до природи особливо шанобливо. Однак нині у використанні природи людина дійшла до небачених раніше загроз для її життя. Коли суспільство відкинуло Бога, то сталося так, як сказав Ф. Достоевський: "Якщо нема Бога – все дозволено". Тобто, дозволено деградувати душу людини, довкілля, економіку.

Через декілька днів після Чорнобильської катастрофи Папа Іван Павло II сказав: "Нові технології змушують наше покоління шукати основ великих моральних засад (норм) і ставити, таким чином, рішучі питання про природу людини" [12]. Ці пророчі слова Понтифіка повною мірою стосуються лісової політики, духовні аспекти якої охоплюють такі засади:

1. Творець поставив людину серед природи не як свавільного диктатора і тирана. Природа не віддана людині на поталу. Людина не може з нею чинити, як їй заманеться. Довкілля – це своєрідне диво людського буття, яке необхідно зберегти для майбутніх поколінь;
2. Вся природа, все матеріальне, створене людиною, становлять красу, яка повинна милувати і збагачувати духовний світ сучасного і майбутніх поколінь.

Література

1. **Синякевич І.М.** Лісова політика. – Львів: ЗУКЦ, 2005. – 223 с.
2. **Синякевич І.М.** Екологічна і лісова політика: Зб. наук. праць. – Львів: ЗУКЦ. – 2004, вип. 2. – 141 с.
3. **Дейнека А.М.** Лісове господарство Львівщини: динаміка основних показників, тенденції і перспективи// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2004. – С. 167-170.
4. **Лесное** биологическое разнообразие// Документ, подготовленный правительством Австрии при содействии Венского отделения КМЗЛЕ для второй межправительственной конференции биоразнообразия в Европе – Шестое Совещание Совета Союза Пан-европейской стратегии в области биологического и ландшафтного разнообразия. – Будапешт, 20-28 февраля, 2002.
5. **Linstad, Berit Hauger.** A comparative Study of Forestry in Finland, Norway, Sweden and the United States, with Special Emphasis on Police measures for Non-industrial Private Forests in Norway and United States, USDA, Portland, 2002, 35 pp.

6. **State of Europe's Forest 2003** The MCPFE Report on Sustainable Forest Management in Europe Jointly prepared by MCPFE Liaison Unit Vienne and UNECE/FAO, Vienna, 2003.

7. **Milestone** for sustainable forestry in Norway. News from Living Forests 2/97.

8. **Венчик Є., Зіхович В.** Організація лісозаготівельних і лісгосподарських робіт в Польщі в умовах ринкової економіки// Лісівнича освіта і наука на рубежі ХХІ століття: сучасний стан, проблеми і перспективи. Тези міжнародної конференції. – Львів: Афіша, 1995. – С. 69.

9. **Schmithusen Franz** (2004) Current Forest Legislation Trends in European Countries – Papes presented to the V International Forest Policy Forum; July 16-18, 2003: Centre Technologic Forestal de Catalunya Solsona/ Spain.

10. **Adornhanto, F.** 1991. I Manastero della Agricolture delle Foreste. Storia organizzazione, funzioni.; Rome La Nuova Italia.

11. **Синякевич И.М., Туныця Ю.Ю.** Стимулирование эколого-экономической эффективности лесопользования. – Львов: Вища шк., 1985. – 176 с.

12. **Question** ecologica e coscienza cristiana a cura di Agriano Capzioli – Lucia – no vaccaro: 36. творів різних авторів. – Морчеляна, 1988. – С. 96.

УДК 330

А.М. Дейнека, канд. екон. наук – Львівське обласне управління лісового господарства

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

Описано та проаналізовано заходи з екологізації лісокористування, а також передбачено їх наслідки.

A.M. Deyneka – Lviv regional management of forestry

Ecologization of forest exploitation as basis of sustainability development in forestry

Proved actions from ecologization of forest exploitation and represented possible ecological effect from introduction.

Завдяки науково-технічному прогресу людство отримує такі засоби виробництва і технології, які забезпечують зростання економіки. "Постійний технічний прогрес, а також стрімке демографічне зростання спричиняють небувалий вплив на природне середовище. Таким чином, людина – єдина істота відповідальна за деградацію біосфери..." – переконаний Ф. Рамад [1]. Але не завжди економічне зростання відбувається без шкоди для природного середовища. Сьогодні спостерігається деградація довкілля, що є наслідком значного антропогенного впливу на природу. Академік М.А. Голубець зазначив, що "...найхарактернішими рисами сучасних антропогенних перетворень у глобальних масштабах є швидке знеліснення, розорювання, водна, вітрова і механічна ерозія ґрунтів, екологічне зубожіння гірських екосистем, опустелення великих площ землі внаслідок виснажливого землеробства, екстенсивного пасовищного господарства та ерозії, повторне засолення на зрошуваних землях, збіднення видової різноманітності рослин і тварин, радіонуклідне і хімічне забруднення довкілля..." [2].

Сьогодні ми є свідками загострення конфлікту між зростаючими економічними потребами людства і необхідністю збереження здорового довкілля. Професор Н.Ф. Реймерс у передмові до книги проф. Ю.Ю. Туниці "Еколого-